

"DRUGA ŠANSA: RAD OSUĐENIKA SA PSIMA U KPZ SREMSKA MITROVICA"

autorke dr Ane Batrićević

U monografiji "Druga šansa: rad osuđenika sa psima u KPZ Sremska Mitrovica" autorke dr Ane Batrićević prikazan je program resocijalizacije osuđenika kroz njihov rad sa napuštenim psima, koji su smešteni u azil koji se takođe nalazi unutar zatvorskog kompleksa u KPZ Sremska Mitrovica. Program rada osuđenika sa psima je jedan od inovativnih programa koji se sprovode u Srbiji i ovo je njegoova prva realizacija. Monografija je usmerena na prikaz programa i njegovu početnu evaluaciju.

U prvom poglavlju, autorka se osvrće na značaj životinja u terapiji i socijalizaciji ljudi, te navodi malobrojne primere iz istorije koji ukazuju na značajan efekat uvođenja životinja u različite tretmane: rad sa decom, boravak u bolnicama, boravak u ustanovama mentalne zaštite, pa i u zatvorskome okruženju. Benefiti ovih programa su više bili samo-evidentni nego naučno dokazani, a uvođenje životinja u rad sa osuđenicima je počelo tek krajem 20. veka.

U drugom poglavlju opisane su vrste intervencija koje se baziraju na interakciji između ljudi i životinja, u koje spadaju terapija uz pomoć životinja, aktivnosti uz pomoć životinja i edukacija uz pomoć životinja. *Terapija* uz pomoć životinja odvija se uz pomoć pasa, konja, mačaka ili delfina i njena delotvornost ogleda se u umanjenju negativnog uticaja nepoznatog okruženja i dodatnom motivisanju pacijenta da učestvuje u terapiji. Terapija sa životinjama uvek se odvija uz prisustvo obučenog terapeuta i njeni efekti se ogledaju ne samo na psihološkom, već i na fizičkom planu. Sa druge strane, za *aktivnosti* uz pomoć životinja nije neophodno prisustvo obučenog terapeuta. Ove aktivnosti omogućavaju dostizanje motivacionih, obrazovnih, rekreativnih ili terapijskih benefita. Obrazovanje uz pomoć životinja ima jasno definisane obrazovne ciljeve i sprovodi se uz pomoć profesionalaca. Autorka navodi da je sproveden veoma mali broj eksperimentalnih istraživanja sa ciljem utvrđivanja efekta rada sa životinjama, ali da su efekti koji su dobijeni značajni i odnose se na pozitivni psihološki i psiho-socijalni uticaj intervencija. Na kraju poglavlja, autorka stavlja akcenat na programe rada osuđenika sa životinjama, koji mogu da imaju različite forme (npr. Gostujući programi, rad na dresuri pasa, rad u korist zajednice itd.), ali da su najčešći programi dresure pasa (stručno osposobljavanje) u kombinaciji sa radom u korist zajednice.

U trećem poglavlju, autorka opisuje tri programa resocijalizacije uz pomoć životinja, *Paws for Progress*, *Paws of Purpose* i *Puppies behind Bars*. U okviru sva tri programa u rad sa osuđennicima bili su uključeni psi. Svrha rada sa psima se razlikovala, te se tako u programu *Puppies behind Bars* se obučavaju psi za traganje za eksplozivnim napravama i za rad sa ratnim veteranima. U okviru programa *Paws for Progress* radilo se na pripremi pasa za udomljavanje, a u okviru *Paws of Purpose* radi se na pripremi za udomljavanje teško udomljivih pasa ili njihov rad sa osobama sa invaliditetom. U sva tri programa opisane su značajne promene koje su uočene kod osuđenika, kako na psihološkom i emotivnom planu, tako i na planu njihovog zapošljavanja i prevencije povrata. Učesnici programa su i sami izvestili o značaju programa za njih same i zadovoljstvu na pruženoj prilici da "vrate dug zajednici kojoj su učinili zlo".

U okviru poglavlja o pravnim okvirima za realizaciju programa rada osuđenika sa životinjama u Srbiji, autorka se osvrće na elemente Krivičnog zakonika i zakona o izvršenju krivičnih sankcija, i navodi članove bitne za cilj same zatvorske kazne kao krivične sankcije. Međutim, ona se ovde osvrće i na zatvorsku deprivaciju, odnosno neuspeh zatvora kao institucije da zadovolji bazične potrebe osuđenika, što može dovesti do ozbiljne psihološke štete, loše integracije u zatvorski sistem, kreiranje zatvoreničkog društvenog sistema koji je paralelan postojećem zatvorskom, te se postavlja pitanje da li zatvori zapravo služe svrsi, odnosno da li ispunjavaju svoju važnu funkciju resocijalizacije osuđenika. Rad sa životinjama doprinosi smanjenju efekata zatvorskih deprivacija i doprinosi obrazovnom statusu osuđenika, omogućivši im veštine koje povećavaju zapošljivost i omogućavaju da na legalan način zarade novac i smanje kriminalno ponašanje.

Peto poglavlje odnosi se na usklađenost programa rada sa psima sa pravnim okvirima od značaja za tretman, obrazovanje i rad osuđenika. Kada je u pitanju tretman, autorka navodi elemente zakonskih i podzakonskih akata koji su od značaja za tretman, i objašnjava kako se rad sa psima uklapa u tretman osuđenika. Rad sa psima uključuje nekoliko kategorija tretmana: rad osuđenika, obrazovanje osuđenika, kao i tretmansku komponentu. Takođe, ovaj rad uključuje i elemente obrazovanja, jer se osuđenici edukuju i stiču znanja i veštine iz oblasti nege i dresure pasa. Osim toga, postoje slučajevi kod kojih se rad sa životinjama smatra radom u užem smislu, te autorka navodi i odredbe od značaja i za ovaj segment.

U narednom poglavlju, autorka opisuje sami primenu programa rada osuđenika sa psima u KPZ Sremska Mitrovica. U prvom delu opisuje se KPZ Sremska Mitrovica u smislu tipa ustanove, vrste krivičnih sankcija, dužine kazne, teritorijalne pripadnosti, odeljenja u KPZ, kapaciteta ustanove. Nakon toga opisuje se procedura prilikom zbrinjavanja napuštenih pasa u prihvatilištu unutar zavoda. Procedura je propisana pravilnicima i zakonima koji se primenjuju i na sva druga prihvatilišta za pse, a uključuju humano i odgovorno postupanje sa životinjama. Opisana je i procedura udomljavanja pasa iz prihvatilišta. Na kraju poglavlja opisan je i sam program rada osuđenika sa psima.

Ovaj program se u KPZ Sremska Mitrovica sprovodi od 2017. godine, a započeo je nakon studijskog putovanja zaposlenih u Škotsku gde se sličan program sprovodi već

neko vreme. Razlika između KPZ Sremska Mitrovica i KPZ u Škotskoj je to što u Sremskoj Mitrovici postoji azil za pse koji se nalazi unutar samog zavoda. Program traje 8-10 nedelja i sastoji se iz tri dela: edukacije, svakodnevnog rada sa psima na dresuri i rada na održavanju životinja i prostora. Istovremeno se sprovodi i tretmanski deo. Uslovi za učešće u programu uključuju najpre motivisanost osuđenika, zatim preostalu dužinu kazne (više od 6 meseci), da počinjeno krivično delo nije ubijanje i zlostavljanje životinja, da imaju završenu osnovnu školu. Prednost se daje i licima koja nemaju stečene radne navike, imaju istoriju disfunkcionalnog ponašanja ili nedostatak empatije. Osuđenici provode sa psima po nekoliko sati dnevno, što je optimalno za dresuru. Svakom osuđeniku dodeljuje se "njegov" pas. Program se sprovodi u poluzatvorenom odeljenju, ali postoji ideja da se psi uvedu i u zatvoreno odeljenje zavoda.

U sedmom poglavlju, autorka opisuje impresije učesnika programa rada sa psima. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 11 osuđenika. Nakon datih osnovnih socio-demografskih podataka, autorka opisuje krivična dela i dužinu trajanja kazne zatvora. Kao motivaciju za učešće u programu, osuđenici su naveli ljubav prema psima, brže, lakše i lepše provođenje vremena i beg od zatvorskog okruženja. Kao svrhu sprovođenja programa, učesnici u programu su naveli kvalitetnije ispunjavanje slobodnog vremena, metod za odvratanje od kriminalnog ponašanja, ublažavanje zatvorskih deprivacija, sopstveni boljitak i napredak, nastojanje da se pomogne psima, kao i stručno osposobljavanje za rad koji im može obezbediti zaposlenje po izlasku na slobodu. Kao prednosti programa osuđenici su naveli kvalitetnije provođenje vremena, osećaj slobode, distanciranje od zatvorskog okruženja i unapređenje dobrobiti životinja. Osuđenici ističu da bi se program mogao unaprediti kroz povećanje broja lica koja u njemu učestvuju. Kao glavne promene kod sebe do kojih je došlo kroz rad sa psima navode promene raspoloženja, promene na kognitivnom, kao i promene na društvenom planu.

Poslednje poglavlje autorka je posvetila opisu Dana otvorenih vrata u KPZ Sremska Mitrovica, tokom kojih građani mogu da posete KPZ i da udome nekog od pasa koji u njemu borave. Još jedan cilj Dana otvorenih vrata jeste smanjenje stigme i uspostavljanje veza između osuđenika i zajednice. Osuđenici su imali priliku da prikažu svoja novostečena znanja i veštine, a građani da odaberu psa kojeg žele da udome.

U zaključku autorka sumira nalaze istraživanja o preliminarnoj evaluaciji programa i ističe da je rad osuđenika sa psima imao benefite kako za osuđenike, tako i za pse. Najpre, ublaženi su efekti zatvorskih deprivacija. Zatim, unapređeno je raspoloženje i međusobno funkcionisanje osuđenika. Dolazi do jačanja empatije i preuzimanja odgovornosti za sopstveno ponašanje, a obezbeđuje se i profesionalna edukacija, što sve može da doprinese smanjenju recidivizma. Još jedan bitan aspekt programa je i smanjenje stigmatizacije i predrasuda prema osuđenima, što takođe doprinosi suzbijanju povratništva. Autorka zaključuje da je sprovođenje programa opravdano i korisno.

Prikazana monografija daje značajan doprinos uvidu u program rada osuđenika sa psima i njegove benefite za osuđena lica, ali i za pse. Iako je karakteristično da se u

početnim fazama sličnih projekata najpre sprovodi kvalitativno istraživanje, bilo bi veoma značajno i empirijski još potkovaniije kreirati kvantitativne mere kojima bi se mogle pratiti promene koje se javljaju kod osuđenih lica tokom i nakon rada sa psima. Takođe, ukoliko je moguće, treba pratiti dugoročne efekte koji bi se ogledali na testiranje i nakon izlaska iz zatvora i povratka u zajednicu.

Tijana Karić

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja